

Några nyare ord i svenskan

I följande lista förtecknas ett antal ord och fraser som uppfattats som relativt nya i svenskan och som varit aktuella i svensk dagspress under 1991. En del av dem finns belagda tidigare men har inte tagits upp i de nyordslistor som förut publicerats i Språkvård (nr 1 och 4/1987, 1/1989, 1/1990, 1/1991). Anledningen till att dessa ord nu kommit med är att de ökat i användning eller fått förnyad aktualitet. Det datum som anges omedelbart efter ordförklaringen eller senare i artikeln avser det tidigaste exemplet på ordets användning i skrift som vi träffat på. Liksom i de tidigare publicerade nyordslistorna anges slutligen också ordens eventuella motsvarigheter i danska och norska.

Synpunkter från läsarna på ordens ålder, betydelse och användning tas gärna emot. Listan är sammanställd och redigerad av Lena Moberg.

containerpris lågt pris (som vid försäljning direkt från container). *En fantastisk kollektion rottingmöbler från Fjärran Östern till låga, låga "containerpriser"!* SvD 12/1 1991 [no. *containerpris*]

dra ner byxorna på avslöja, förlöjliga. *M. T. ifrågasätter medelklassens monopol på den goda smaken och vill "dra ner byxorna på den akademiska världen".* DN 19/3 1991

drag under galoscherna full fart på näringslivet och övriga samhällsfunktioner. *Sen kommer Ian och säger bort med alla förbud . . . och inte behöver vi några myndigheter utan vi behöver bara varandra så ska det nog bli drag under galoscherna.* DN 13/2 1991

EG-pris lågt pris (dvs. lika lågt som man föreställer sig att priset är i EG-länderna). *Våra EG-priser har blivit en otrolig succé!* DN 27/3 1991

ekologisk ekonomi ekonomi som låter ekosystemens processer och funktioner sätta ramarna för den samhällsekonomiska utvecklingen. *Beijerinstitutet i Stockholm får nya uppgifter. Från och med i höst ska forskningen koncentreras på*

"ekologisk ekonomi", ett begrepp som blivit allt viktigare under det senaste året. DN 17/5 1991

euro- ökad användning som förled i sammansättningar, t.ex. i **eurojargong** 1990 – **eurokonsument** 1990 – **europolitiker** 1991 – **europudding** *Det talas mycket om europudding i dessa EG-tider; alltså en filmkonst som mixar diverse ingredienser till en lättsmält och lättuggad föda.* SvD 20/9 1991 – **eurorasm** *I det nya Europa hotar eurorasm, som noga skiljer på "vi" och "dom".* DN 28/10 1989

Finansinspektionen myndighet som fr.o.m. 1/7 1991 ersatte Bankinspektionen och Försäkringsinspektionen.

glam, best. *glammen*, pl. *glammar* *glammie* (se detta ord). *Glam är en förkortning av engelskans grey, leisure and money, dvs. grå, fritid och pengar. Dessa tre ord sammanfattar tvättäkta glammar.* SDS 13/2 1991 [no. *glam*]

glammie, *-n, -r* *En "glammie" är en Grånad, Ledig och Monetärt stark (det är förmögen) person i 50–60-årsåldern, kvalitetsmedveten och nyfiken på kon-*

- suntionssamhällets nyheter. Det är den tyske professorn MANFRED PERLITZ som myntat uttrycket, han har räknat ut att år 2000 har vi 20 procent glammies i den europeiska befolkningen. SvD 14/1 1991 (ordet är en bildning till glam, troligen efter mönster av yuppie; jfr glam ovan)*
- göra fingret åt ngn** göra en obscen gest mot ngn (genom att visa ett uppsträckt långfinger). *Höll på att köra rätt in i en jättebuss från Lenhovda som sniglade ut från Stadsgården. Gjorde fingret åt chaf-fisen. DN 17/9 1991 [no. vise fingern]*
- HDTV skarp-TV** (se detta ord). 1988 [förkortning för eng. *high definition TV*; no. HDTV]
- idéinfarkt** se *infarkt*
- infarkt** ökad användning i bildlig betydelse. – **idéinfarkt** *Valaffischerna vittnar om total idéinfarkt. DN 11/9 1991 – trafikinfarkt "Trafikinfarkt" är ett nytt uttryck i den trafikpolitiska debatten för en allvarlig störning i bilflödet på kontinentens hårt utnyttjade vägnät. DN 11/9 1991*
- kaos-EKG** *Kaos-EKG är en helt ny teknik för att upptäcka hjärtskador. Vid sjukdom uppvisar hjärtat kaotiskt beteende, detta är den första tillämpningen av den revolutionerande nya kaosforskningen. SvD 12/11 1991*
- kasinoekonomi** ekonomi som kännetecknas av vidlyftiga satsningar på osäkra objekt i hopp om stora vinster. 1989 (i finlandssvensk press). *Vad som nu lockar är i stället yuppielivet, kasinoekonomin och fyrverket på de nya finansmarknaderna. DN 28/10 1991.*
- klassresa** ny användning i betydelsen 'byte till högre socialgrupp'. *Klassresan handlar om människor som lämnat arbetarklassen eller den lägre medelklassen för att klättra "uppåt". Den handlar om att inte höra hemma, om vandan i förändringen, om språket, om skolan, om det dåliga självförtroendet. Molin-Åberg, Klassresan, 1991*
- klassresenärlig** person som har sin bakgrund i arbetarklassen men på grund av utbildning, yrke e.d. kommit att tillhöra en högre socialgrupp. *Klassresenärens kännetecken är att han eller hon inte hör hemma någonstans. Molin-Åberg, Klassresan, 1991*
- klezmer** *En av de musikformer som de senaste åren erövrat en ny publik i Sverige är klezmern. Klezmer är en från början traditionell folklig judisk musik från Östeuropa. [...] Klezmerns nya tid inleddes i San Francisco på 70-talet. DN 31/3 1991*
- konfrontera** ny användning i konstruktionen *konfrontera ngn 'få till stånd en konfrontation med ngn'. I det senaste flygbladet hade palestinierna uppmanats protestera och konfrontera de israeliska soldaterna. DN 17/4 1989 [efter motsvarande användning av eng. *confront*]*
- kooperativ skola** *Martinaskolan i Göteborg blir landets första kooperativa grundskola. Föräldrarna får där sköta allt utom undervisningen. SvD 14/8 1991*
- Kulturdepartementet** nytt departement för frågor som rör kultur och medier, invandring och jämställdhet. 1991
- kvickbro** *Gatukontoret vill köpa den "kvickbro" som i somras på prov användes som förbifart då en fog på Essingeleden reparerades. [...] Kwickbron är en bro på bron, trafiken leds drygt två meter upp i luften ovanför en aktuell gatuarbetsplats. DN 13/8 1991. Stockholms stad bör köpa in den så kallade Quick bridge som hyrdes in till sommarens fogreparationer på Essingeleden. SvD 14/8 1981*
- madeleineupplevelse** *Han beskriver det som sin madeleineupplevelse. Liksom för Marcel Proust doften av en madeleinekaka väckte hela hans barndom till liv, så stod i lövdoften över Mölna Sven Delblancs barndom fram. DN 24/8 1991*
- maskkompost** *Maskkompost. Om man tar hjälp av kompostmaskar kan man få en ännu effektivare nedbrytning av avfallet.*

- Maskkompostering* kräver ingen trädgård. Det går bra t.ex. på balkongen eller i mindre skala t.o.m. inomhus. Informationsblad från Järfälla kommun 1991. – **Maskkompostering** kompostering som görs i form av *maskkompost*. 1991
- medarbetaravtal** *ABB Service, ABB Atom och Citymail är först att teckna medarbetaravtal, avtal som gäller för alla anställda och som tar bort skillnaderna mellan arbetare och tjänstemän.* DN 18/11 1991
- Miljö- och naturresursdepartementet** nytt departement för frågor som tidigare handlades av Miljödepartementet och av plan- och byggenheten vid det tidigare Bostadsdepartementet. 1991
- miljökonsekvensbeskrivning** beskrivning av de effekter som t.ex. bygget av en ny väg får på miljön, människors hälsa och naturresurserna. *Sedan 1 juli 1987 har Vägverket som första myndighet i Sverige ålagt att utföra miljökonsekvensbeskrivningar av projekt där icke obetydliga miljöeffekter är att vänta.* Byggforskning 6/1991
- nocebo** *En telefonfråga kring termen nocebo väckte min nyfikenhet. Som språkvårdare kan jag konstatera att ordet är en korrekt futurform av det latinska verbet nocere, med den ordagranna betydelsen "jag skall skada". [...] Nocebo vill vara den stygge tvillingbrodern till placebo (= jag skall behaga), och är namnet på den psykologiska effekten . . . av negativa förväntningar på ett läkemedel.* Läkartidningen, vol. 88, 1–2/1991 [no. nocebo] – **noceboeffekt** *Hyser patienten ett direkt misstroende mot behandlingen inträder en s.k. noceboeffekt som leder till att behandlingsresultatet försämras.* Apropå 3/1990
- nydemokrat** anhängare till det politiska partiet ny demokrati. *Den nattliga råden var iscensatt av nydemokrater, som hoppades på massmedial uppmärksamhet.* DN 12/4 1991
- Näringsdepartementet** nytt departement för frågor som tidigare handlades av Industridepartementet och i vissa fall även av Bostadsdepartementet och Miljö- och energidepartementet. 1991
- näsvidgare** anordning av plast, avsedd att underlätta luftpassagen i näsan och förhindra snarkning. *Skall en svensk dubbelmussla i plast bli bönesvaret för snarkdrabbade? Den lilla näsvidgaren har utvecklats på Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg.* Gbg-P 17/5 1990 [no. *snorke-bøyle*]
- opal** *Opal som synonym för pensionär – eller senior eller grå panter – debuterar i svenskt sammanhang i en uppsats av fyra studenter vid Turismhögskolan i Borlänge . . . Opal är, visar det sig, en förkortning av amerikanskans Older People Active Lifestyle, alltså äldre människor med aktivt liv.* DN 13/1 1991 [no. *opal*]
- outsourcing** *Att företag och organisationer i allt större utsträckning lägger ut delar av sin verksamhet på entreprenad är en internationell trend. Fenomenet har till och med fått namn; outsourcing eller facilities management eller, på svenska, driftentreprenad.* DafaNotiser 2/1991 [av eng. *outsourcing*; no. *outsourcing*]
- profilskola** *Stockholms senaste profilskola är Eriksdalsskolan. Två klasser i årskurs fyra får extra timmar i bild och slöjd.* SvD 27/9 1991. *Skolan är en av Stockholms få profilgrundskolor. Sedan tidigare finns musikklasser i Adolf Fredrik, dansklasser i Högalidsskolan, judiska klasser i Ahlströmska skolan och engelskspråkiga klasser i Rödabergsskolan.* SvD 27/9 1991
- program** ny användning i betydelsen 'utbildningslinje'. *Eleverna får stor frihet att själva komponera sin utbildning i den nya gymnasieskolan. Redan på höstterminen i årskurs nio väljer de något av gymnasieskolans 16 program. [...] Programmen som ersätter de nuvarande linjerna börjar införas i gymnasieskolan hösten 1992.* DN 9/2 1991
- ravekultur** *För det är just denna sommar*

som ravekulturen hittat till Sverige. Det har inneburit att det anordnats fester på de mest obskyra platser, utomhus som inomhus, där det dansats till tung, mestadels instrumental musik skapad på syntar och samplingsmaskiner. SvD 6/9 1991 [av eng. rave, slangord för 'vild fest', 'hålligång']

rejva delta i dansfest, som ofta pågår en hel natt, med starkt rytmisk, entonig, elektronisk musik. 1991 [av eng. rave 'yra', 'rasa'; 'festa om', 'hålla igång'; jfr ravekultur]

ringkedja telefonkedja. Många pensionärer har bildat så kallade ringkedjor. De ringer runt till varandra för att höra att allt står rätt till och hjälpa varandra med olika ärenden. DN 16/10 1991

ryssländare benämning på invånare i den ryska federationen, utan anseende till etnisk tillhörighet. Ett ord som varje talar i det ryska parlamentet nu använder är ryssländare (rossijanin på ryska). Det är en term som har blivit nödvändig sedan Ryssland fick sitt eget politiska liv. Men det betyder alltså inte ryss utan alla invånare i den ryska federationen. Det må vara ryssar, evenker, tatarer eller tjuvasjer. DN 3/2 1991

ryssländsk som har att göra med Ryssland eller ryssländare (se detta ord).

saklitteratur För att råda bot på den erbarmliga bristen på relevant term för den del av litteraturen som inte är skönlitteratur, utlyste redaktionen för P1:s Vetandets värld en lyssnartävling. I tisdags förelåg ett lika enkelt som lysande förslag, inlämnat av ett femtiotal lyssnare, nämligen "Saklitteratur". Ett vackert ord med fin klang, och med anknytning till "sakframställning" eller "sakprosa".

DN 2/2 1990.

skarp-TV television vars bild har hög upplösning och därför är speciellt skarp. 1988. Den högupplösande TV-tekniken HDTV eller skarp-TV-n har ryckt fram som en ödesfråga för den elektroniska industrin. DN 1/11 1990

skolpeng Den danska modellen med en skolpeng som följer eleven under hela skoltiden vore något att ta efter i Sverige. DN 25/2 1987. Makten över skolpengarna läggs i kommunernas händer. [...] De kan i praktiken och i princip införa s.k. skolpeng, dvs. bidra med lika mycket till varje elevs skolgång. En sådan reform kan nu faktiskt vara på väg. Moderata kommunala skolpolitiker i Stockholms län har utarbetat ett program för att införa skolpeng i sina kommuner. Folkpartiet har liknande idéer. SvD 12/9 1991

Skolverket statligt verk som fr.o.m. 1/7 1991 ersatte Skolöverstyrelsen och länskolnämnderna

Statens jordbruksverk statligt verk som fr.o.m. 1/7 1991 ersatte Lantbruksstyrelsen och Statens jordbruksnämnd

titthålsoperation 1985. Tekniken att genomföra förenklade galloperationer via "titthål" i buken håller snabbt på att spridas till Sveriges kirurgkliniker. [...] Flera försäkringskassor har nämligen gått in och bekostat inköpen av den nya utrustning som krävs för dessa mindre "titthålsoperationer". SvD 22/10 1991

trafikinfarkt se infarkt

äventyrssport 90-talet tippas bli ett genombrott för äventyrssporter som off-piståkning, bergsklättring, telemark, skärmflygning och långfärdsskridskoåkning. DN 5/2 1992